

KÉPES JÚLIA:

„WULFOMTÓL TÁVOL VÁGYTÓL VERGŐDTEM”
A WULF ÉS EADWACER CÍMŰ ÓANGOL ELÉGIA
FORDÍTÁSÁNAK NÉHÁNY IZGALMAS PROBLÉMÁJA

A cikk címe idézet a *Wulf és Eadwacer* című óangol elégiából, saját fordításomban. Cikkemben részint röviden magáról a versről fogok írni, részint pedig a fordításának problémáiról.

Az óangol elégiák közül általában inkább a „klasszikusabbak” az ismertebbek az angol szakosok számára, például a *Tengeri hajós* (Szenczi et al. 1986: 15, Weöres Sándor fordítása). Joggal, mivel a *Tengeri hajós* sokkal inkább jellemző a műfajra, mint a *Wulf*, amely utóbbi, mint látni fogjuk, több szempontból is atipikusnak mondható. A hét óangol elégia általános jellemzője, hogy értelemszerűen egy kivételesen nehéz, reménytelen élethelyzetben íródtak. Néhány szó a *Wulf és Eadwacer*ről: egy óangol költőnő feltehetőleg a 10. század második felében keletkezett egészen rövid, lírai monológja – összesen két nő által írott óangol elégiáról tudunk, a másik a *Feleség fájdalma* (Mezey 1984: 165, Képes Júlia fordítása). A műfajra igen kevésbé jellemző módon srófák és refrén is találhatóak benne: ezek pedig a *Wulfon* kívül csupán a *Deor dala* (Mezey 1984: 164, Képes Júlia fordítása) című versben vannak jelen. A *Wulf és Eadwacer* a többi elégiával ellentétben meglepően rövid, mindössze 19 sor. Míg azonban ezek az elégiák általában valamiféle sorsba, ‘wyrdbre’ való belenyugvással és némi vallásos kicsengéssel érnek véget, a *Wulfban* (és a *Feleség fájdalmában*) azonban ilyenről szó sincs: a helyzet megmarad a maga teljesen reménytelen voltában.

Néhány szó a vers formájáról a strófákon és a refréneken kívül: rímtelen sorokból áll, a szótagszám nem kötött; a verssorokat cezúra vágja ketté, egy sorban általában négy hangsúlyos szótag van (kivéve a refrént és a rövidebb sorokat), melyek gyakran alliterálnak. Egy sorban általában 2–4 alliteráció lehet. A modern angol fordítás többnyire elsiklik a cezúra fölött, ezáltal eltűnik a vers staccato-jellege, így az egész még inkább a prózához közelít... Bár az is igaz, hogy a cezúra inkább füllel érzékelhető, az eredeti kéziratokban nem szerepel, és az is, hogy bizonyos modern angol fordításokban, mint pl. Michael Alexanderében kifejezetten érezhető a cezúra, másokban – lásd például a többi modern angol fordításminta első sorát a 69–70. oldalon – kevésbé vagy éppenséggel egyáltalán nem. A versformára példaként a címadó sor eredetijét idézném, mely szerintem a vers egyik legszebb sora:

Wulfes ic mines widlastum

wenum dogode

Az alliteráció egyébként – ugyan rímekkel együtt – korántsem idegen a magyar fülnek, gondoljunk például az Ómagyar Mária-siralom című nyelvemlékünkre (Molnár–Simon 1976: 42–47), amely egyébként történetesen szintén egy nő lírai belső monológja.

A *Wulf és Eadwacer*nek számomra kiemelt szerepe van: valójában a legelső általam fordított vers. Az akkoriban, egyetemista koromban használt Róna Éva-jegyzetben annak idején háromszor aláhúztam az „ezt a verset különösen nehéz lefordítani”¹-kitételt, de ez csupán egyetlen példa a sok közül. (Róna 1967: 20). De vajon mi lehet ennek a nehezen fordíthatóságnak az oka?

Ha egy pillantást vetünk az óangol eredetire (lásd alább), a magyarázat egyértelműnek tűnik, hiszen kiváló angoltudással is csupán néhány szót ért meg belőle az olvasó (kivéve persze azon keveseket, akik előzőleg óangol tanulmányokat folytattak). Igaz, többszöri elolvasásra egyre több ismerősen hangzó szót fedezhetünk fel, de a verset egészében nem fogjuk megérteni:

Leodum is minum swylce his mon lac gifē;
willað hy hine aƿecgan, gif he on ƿreat cymeð.
Ungelic is us.
Wulf is on iege, ic on oƿerre.
Fæst is ƿæt eglond, fenne biworpen.
Sindon wælreowe weras ƿær on ige.
Willað hy hine aƿecgan, gif he on ƿræt cymeð.
Ungelice is us.
Wulfes ic mines widlastum wenum dogode;
ƿonne hit wæs renig weder ond ic reotugu sæt,
ƿonne mec se beaducafa bogum bilegde,
wæs me wyn to ƿon, was me hwæƿre eac lað.
Wulf, min Wulf, wena me ƿine
seoce gedydon, ƿine seldcymas,
murnende mod, nales meteliste.
Gehyrest ƿu, Eadwacer? Uncerne earne hwelp
bireð wulf to wuda.
ƿæt mon eaƿe tosliteð ƿætte næfre gesomnad wæs,
uncer giedd geador.

(Hamer 1970: 84)

1 Saját fordítás.

Ha azonban elolvassuk Michael Alexander modern angol fordítását (lásd alább), egy kifejezetten egyszerű szöveggel találjuk szemben magunkat: nincsenek benne különösebben nehéz szavak, bonyolult szerkezetek; akár közepes angoltudással is érthető:

Wulf and Eadwacer

The men of my tribe would treat him as game:
if he comes to the camp they will kill him outright.

Our fate is forked.

Wulf is on an island, I on another.
Mine is a fastness: the fens girdle it
and it is defended by the fiercest men.
If he comes to the camp they will kill him for sure.

Our fate is forked.

It was rainy weather, and I wept by the hearth,
thinking of my Wulf's far wanderings;
one of the captains caught me in his arms.
It gladdened me then; but it grieved me too.

Wulf, my Wulf, it was wanting you
that made me sick, your seldom coming,
the hollowness at heart; not the hunger I spoke of.

Do you hear, Eadwacer? Our whelp
Wulf shall take to the wood.
What was never bound is broken easily,
our song together.

(Alexander 1977: 85)

Felmerülhet az olvasóban a kérdés: vajon nincs a vers fordíthatóságának nehéz volta kissé túldimenzionálva? Végére is elég természetes dolog az, hogy egy számunkra gyakorlatilag ismeretlen nyelven íródott szöveg meglehetősen nehéznek tűnik. Érdemes egyáltalán annyit problémázni ezen? Nincs más dolga a fordítónak, mint kiválasztani a

neki leginkább tetsző modern angol fordítást (van belőlük szép számmal, győzzön csak köztük válogatni), és annak alapján magyarítani az egészet. A kérdésre válaszként R. K. Gordon, a vers egyik modern angolra fordítójának szavait idézném:

Ez a vers meglehetően homályos, és eddig többféleképpen értelmezték. Az Exeter Bookban közvetlenül a riddle-ök előtt szerepel, így sokáig ezt is ‘riddle’-nek (találós kérdés) hitték [...] Nehezen érthető szavak és kifejezések szerepelnek benne, ezért minden fordítás csupán kísérletnek tekinthető [...]² (Gordon 1976: 83)

Ennek a vers műfajával kapcsolatos tévedésnek a nemcsak a vers kéziratbeli helye az oka, hanem annak igen rövid és rendkívül enigmatikus volta is. Mivel minden modern angol fordítás egyfajta értelmezés, így valójában lehet segítség is, de éppúgy félre is vezethet! Semmiképpen nem kerülhetjük meg az eredeti szöveg alapos tanulmányozását. Sokat elárul a vers homályos voltáról, hogy – mint az alábbiakból is kitűnik – az első két sornak négy különböző modern angol fordítását idézve nem találunk két teljesen ugyanazt jelentő megoldást! (Az alábbi szemelvényekben háromféle modern angol fordítás első két-két sora, illetve a cikk címadó sora szerepel, a negyedik változat pedig az előző oldalon szereplő teljes Michael Alexander-fordítás).

Részlet R. K. Gordon modern angol fordításából (Gordon 1976: 83):

Is to my people as if one gave them an offering.
Will they feed him, if he should feel want? [...]
I waited for my Wulf with far-wandering yearnings...

Részlet Richards Hamer modern angol fordításából (Hamer 1970: 85):

It is as though my people had been given
A present. They will wish to capture him
If he comes with a troop [...]
Grieved have I for my Wulf with distant longing...

2 Saját fordítás.

Részlet Louis J. Rodrigues modern angol fordításából (Rodrigues 1994: 61):

It is to my people as if one gave them a gift;
will they receive him if he comes as a threat? [...]
My Wulf's far-wanderings I suffered, hopeful...

Dehát hogyan lehetséges ez a több, különféle értelmezés? Ennek felderítésére kezdetként vegyük például a második félsor kulcsszavát (az utolsó előtti szó): a 'lac' pl. az általam használt óangol szótár szerint (Bosworth–Toller 1976) háromféle dolgot is jelenthet:

1. harc, küzdelem;
2. áldozat;
3. ajándék.

Hozzá kell tennem, hogy már az első két sorban sem ez az egyetlen többértelmű szó! A második sor cezúra előtti szava, az *áþecgan* jelentései: 'felfal', 'megöl', 'etet', 'fogad' (lakomára).

Érdekes adalék a vers nehéz voltához, hogy a vers olasz fordítója, Mariano Giracello fordításához azt az egyébként logikusnak tűnő megjegyzést írja olasz nyelvű blogjában (Giracello 2013), hogy az 'etet' jelentést akár nyugodtan el is lehet vetni, mivel ennek az adott szövegkontextusban nem lenne sok értelme. Nézzük meg azonban a három rövid modern angol fordításszemelvény első és utolsó darabját (lásd a előbbieken felsorolt rövid fordításminták második sorát az első és a harmadik részletben): "Will they feed him...?", illetve az utolsó: "Will they receive him...?" Ez a megoldás persze csak úgy nyer értelmet, ha kérdésnek vesszük a mondatot, mivel az sem egyértelmű, hogy az állítás-e vagy kérdés. Mindenesetre ha arra számítanánk – amúgy teljesen logikusan –, hogy a szövegkontextus érdembeli segítséget nyújt majd ezeknek a többértelmű szavaknak a megfejtésében, bizony keservesen csalódnunk fogunk, hiszen a hatványozott balladai homály miatt az bizony nemigen nyújt bárminemű érdemleges kapaszkodót.

A második refrén utáni sor utolsó szava, a *dogode* például egyedül itt fordul elő írásos formában, az említett szótárakban 'kínlódik', 'szenved' a jelentése, a *dog*-ból levezetve (lásd: *kínlódik, mint kivert kutya; kutyaúl szenved*), ám létezik olyan kéziratmásolat, melyben a *dogode* szóban az első *d*-t *h*-ra javították, így 'gondol', 'remél' lenne a jelentése. Hasonló értelmezés szerepel az első és a harmadik rövid modern angol fordításrészletben:

I waited for my Wulf with far-wandering yearnings. (Gordon)

My Wulf's far-wanderings I suffered, hopeful. (Rodrigues) (kiemelés tőlem, KJ)

Mindkét változatot némileg félrevezetőnek érzem, mivel azt sugallják, hogy lehet várni valakit, illetve remélni valamit, holott erről bizony szó sincs... A legtöbb óangol elégiának vallásos kicsengésű befejezése van, kivéve a *Wulfot* és a *Feleség fájdalmát*, mivel ebben a két versben, mint a cikk elején már utaltam rá, a helyzet reménytelen volta a vers végén sem oldódik fel.

Láthatjuk tehát, hogy mivel maga a vers alaphelyzete távolról sem egyértelmű, a szövegkörnyezet sem fog túlságosan sokat segíteni nekünk. Hiszen a fogalommá vált balladai homály és tömörség jellemezhetné a legjobban ezeknek az elégiáknak a légkörét, de időnként úgy érezhetjük, hogy még azon is messze túltesz. Többek közt éppen ez a balladai tömörség és homály az, amit olyan nehéz visszaadni, és különös módon szerintem ez magyarul jobban megvalósítható, mint modern angolban. A modern angolban ugyanis a rengeteg prepozíció miatt eleve 'felhígul' a vers (az óangol nyelvnek viszont más a szerkezete!), a szórend pedig túlságosan kötött ahhoz a modern angolban, hogy változtatni lehessen rajta. Ily módon a modern angol fordításban nemcsak a vers jelentése változhat meg jelentősen, hanem az alaphangulata is. Ezzel némileg összefüggő fordítási probléma az a bizonyos látszólagos egyszerűség. A modern angol szöveg olykor szinte prózaian egyszerű, ha ezt még magyarra áttesszük, esetleg az eredeti szöveg ismerete nélkül, egészen köznapi szavakkal, az eredeti drámai sűrűségből végképp nem sok marad, és kevésbé sikerült esetben az eredmény inkább prózához, mint vershez fog hasonlítani. Ennek illusztrálására idézném az eredeti vers két különleges szavát: az első a refrén utáni sor cezúra előtti szava, a *widlastum*, mely viszont kivételes módon majdnem minden modern angol fordításban *far wanderings*-ként szerepel, ezt jelenti ugyanis, ám egyetlen szóba sűrítve. A másik kedvenc szavam a „Wulf, min Wulf” utáni sor utolsó szava, a *seldcymas*, melyet ha megnézünk az alatta lévő Michael Alexander-féle fordításban, rájövünk, hogy teljesen jól értjük: „your seldom coming”, ismét egyetlen szóban a főnév és a hozzá tartozó melléknév, illetve határozószó. A versnek egyébként 2014-ben jelent meg a Jane Draycott nevű költőnő általi fordítása, *Song for Wulf* címen (Draycott 2014). Ez a modern versfordítás szép és líraian lágy, mégsem érzem igazán jó fordításnak, mivel az eredeti bizony kifejezetten kőkemény vers.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a vers bő ezer éves kora ellenére figyelemre méltó utóélete van: ha beírjuk a címet a Google-ba, a nagyszámú találat közt találunk több

fordítást, elemzést, nem egyet blog formájában, ami ékesen bizonyítja, hogy a modern olvasót is erőteljesen foglalkoztathatja ez a vers. Olyan blogot is találunk, melynek írója többféle modern angol fordítást is készített a vershez (Burch 2010).

A vers homályos, nehezen fordítható voltát gyakorlatilag mindegyik „találat” említi; érzésem szerint ez nagyban hozzájárul vonzerejéhez. A cikk befejezéseként pedig bemutatom saját fordításomat (Mezey 1984: 163):

Wulf és Eadwacer

Népem harcosai	hajszolják, mint ordast.
Ha meglátják itt,	mindjárt megölik.
Más a mi utunk.	

Egyik szigeten Wulf,	én a másikon.
Enyém morotvával	körülvett erőd.
Vérszomjas férfiak	védik a szigetet.
Ha meglátják itt,	mindjárt megölik.
Más a mi utunk.	

Wulfomtól távol	vágytól vergődtem,
záporosőben	könnyem hullott,
egy harcedzett férfi	fogadott házába,
megváltásom volt,	mégis gyöttelelem.
Wulf, kedves Wulf,	vágyam utánad
vette el erőm,	oly ritkán jöttél,
rettegés érted,	nem pedig éhség.
Hallod, Eadwacer?	Kettőnk kicsinyét
ordas viszi erdőbe.	
Könnyen szakad szét,	nem is volt közös
Kettőnk éneke.	

(Képes Júlia fordítása)

Források

- Alexander, M. 1977. *The Earliest English Poems*. London: Penguin Classics.
- Bosworth, J. – Toller, T. N. 1976. *An Anglo-Saxon Dictionary*. Oxford: Oxford University Press. <http://www.bosworthtoller.com>
- Burch, M. R. 2010. *Wulf and Eadwacer*: Modern English Translations, Paraphrase, History, Summary and Analysis. <http://www.thehypertexts.com/Wulf%20and%20Eadwacer%20Translation.htm>
- Draycott, J. 2014. *Translation*. <http://www.janedraycott.org.uk/translation.html>
- Hamer, R. 1970. *A Choice of Anglo-Saxon Verse*. London: Faber & Faber.
- Gordon, R. K. 1976. *Anglo-Saxon Poetry*. London: Everyman Library.
- Mezey Katalin (szerk.) 1984. *Színkép*. Budapest: Móra Kiadó.
- Molnár József – Simon Györgyi (szerk.) 1976. *Magyar nyelvemlékek*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.
- Rodrigues, L. J. 1994. *Anglo-Saxon Elegiac Verse*, Felinfach, Llanerch Publishers.
- Szenczi Miklós et al. (szerk.) 1986. *Klasszikus angol költők*. Budapest: Európa.

Irodalom

- Giracello, M. 2013. *Intentionally blank pages...* <http://iblackpages.blogspot.hu/2013/02/leodumis-minum-swylce-him-mon-lac-gife.html>
- Róna Éva 1967. *English Literature from the Beginnings to the Renaissance*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.